

УДК: 349.3(477)

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНИ

Л. В. Піддубна

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, група ФІН-1 ІІІІТ,
навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Науковий керівник – к.е.н., доцент О. О. Ляхович

*Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна*

У статті проаналізовано стан та тенденції розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні. Представлено механізм роботи цих установ. Визначено, що діяльність даних установ набуває поступового розвитку, однак не досягає світових тенденцій. Запропоновано основні напрями вдосконалення інституціонального забезпечення діяльності недержавних пенсійних фондів, які мають бути реалізовані на рівні держави.

Ключові слова: недержавні пенсійні фонди, вкладник фонду, учасник фонду, пенсійні внески, пенсійні виплати, портфель інвестованих пенсійних активів.

The article analyzes the state of private pension funds in Ukraine. The mechanism of work of these institutions is presented. It is determined that these institutions are gradually developing, but have not yet reached the world level. Recommendations for improving the activities of NPFs to be implemented at the state level in Ukraine are proposed.

Keywords: non-state pension funds, fund depositor, fund participant, pension contributions, pension payments, portfolio of invested pension assets.

Одним із найважливіших завдань, яке необхідно вирішувати в соціальному середовищі є створення пенсійного забезпечення, яке є відповідним до умов ринкової економіки. У передових країнах застосовується багаторівнева система пенсійного забезпечення, яка охоплює солідарну систему, обов'язкове нагромадження та формування пенсійних коштів за власним бажанням, внаслідок діяльності недержавних пенсійних фондів. Така побудова допомагає забезпечити обов'язковий прожитковий мінімум пенсіонерам і до того ж дає можливість впровадити механізми, через які особи мають змогу зберігати невтраченими кошти, одержують гарантію щодо отримання мінімального соціального захисту, а також допомагає дбати населенню про свою старість та формує всі передумови для того, щоб розвивався сильний внутрішній інвестиційний ресурс.

Недержавні пенсійні фонди України вагомо відстають від інших представників ринку фінансових послуг (банків, страхових компаній, фінансових компаній та інших кредитних установ) за загальним обсягом активів. В Україні наявний низький рівень розповсюдження між населенням послуг недержавного пенсійного страхування, що зменшує його вплив у короткостроковій та середньостроковій перспективі у фінансуванні потреб пенсіонерів. Основною причиною цього є низький рівень доходів громадян, що не дає можливості виділити кошти на потреби пенсійного страхування на добровільних основі. До того ж, програми добровільного страхування є обмежені в розвитку недостатнім ступенем довіри населення до установ фінансово-кредитної галузі, а також низькою кількістю фінансових знарядь для інвестування накопичених коштів учасників недержавних пенсійних фондів.

Аналіз наукових джерел і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми засвідчив, що дослідженню недержавних пенсійних фондів приділяють увагу багато вітчизняних вчених. Питання діяльності та перспектив розвитку даної сфери викликає інтерес як серед науковців, так і серед широких верств населення. Зокрема, тематиці проблем та перспектив розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні присвячені наукові праці Черненока К. П., Штепенко К. П., Деркаченко А. В., Кривич Я. Н., Кулініч Т.В.

Метою статті є дослідження стану та тенденцій розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні, а також розробка рекомендацій щодо удосконалення їх функціонування.

Недержавний пенсійний фонд – юридична особа, яка є неприбутковою організацією, функціонує та здійснює діяльність тільки задля акумулювання пенсійних вкладів в інтересах учасників пенсійного фонду, керуючи пенсійними коштами, до того ж виплачує кошти учасникам зазначеного фонду у визначеному законодавством України порядку [1].

Механізм роботи відкритих НПФ полягає у наступному: людина протягом декількох років здійснює відрахування коштів до фонду, а той, в свою чергу, інвестує ці кошти для того, щоб отримати дохід. При настанні передбаченого договором терміну, НПФ розпочинає нараховувати і виплачувати людині пенсію, внаслідок чого зменшується акумульована сума коштів. НПФ провадить діяльність за допомогою трьох установ, які його обслуговують: адміністратора НПФ, компанії з управління активами та банка-зберігача. Кожна організація одержує кошти за послуги, які були надані ними за рахунок активів фонду. Всі комісійні затрати відшкодовуються за кошт учасників фонду.

Особа, яка хоче стати учасником недержавного пенсійного фонду, повинна вибрати пенсійну програму фонду. Громадянин має обрати для себе період і частоту відрахувань, а також в який час почати отримувати пенсію і т. д. Всеукраїнський адміністратор пенсійних фондів засвідчує, що для того, щоб вступити в НПФ не потрібно нагромаджувати багато коштів. Можна здійснювати відрахування грошей у сумі від 1 гривні на місяць, до того ж знижувати чи підвищувати їх величину, припинити сплату внесків на деякий час – не буде нараховано штрафів [2].

Згідно з податковим законодавством України вклади учасників фонду не обкладаються податками до отримання пенсійних виплат вкладником. Учасник НПФ у будь-який час може перемістити кошти в інший недержавний пенсійний фонд, у страхову установу, а також на банківський пенсійний депозитний рахунок [3].

Станом на 30.09.2020 р. в Державному реєстрі фінансових установ знаходилася інформація про 22 адміністратори НПФ та 63 недержавні пенсійні фонди. Відповідно до даних, наданих адміністраторами недержавні пенсійні фонди наявні у 10 регіонах України. Найбільше недержавних пенсійних фондів сконцентровано у м. Києві – 42.

Дослідження діяльності недержавних пенсійних фондів зроблено на основі сформованих і поданих звітних даних станом на 30.09.2020 р. Базові показники діяльності НПФ, відповідно до поданих звітних даних, та стрімкість їх збільшення подані в таблиці нижче.

Адміністратори недержавних пенсійних фондів станом на 30.09.2020 р. підписали 84,7 тис. шт. пенсійних договорів, що більше на 13,4% , порівняно з 2019 роком. Зростання кількості пенсійних договорів у III кварталі 2020 року у порівнянні з III кварталом 2018–2019 років пояснюється, в основному, зростанням кількості пенсійних договорів з фізичними особами.

Станом на 30.09.2020 р. пенсійні договори підписано з 78,9 тисячі вкладників, з яких:

- юридичні особи – 2,7% від загальної кількості вкладників;
- фізичні особи – 97,3% від загальної кількості вкладників.

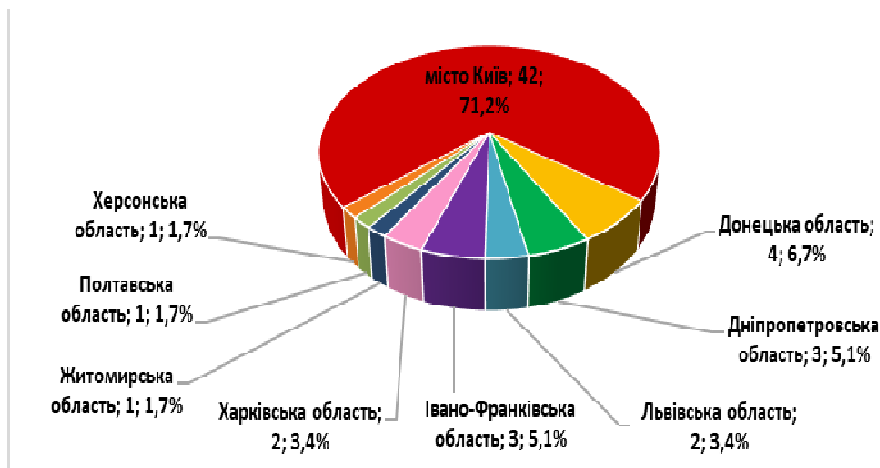

Рисунок. Територіальний розподіл НПФ в абсолютному та відносному виразі

Загальна кількість учасників НПФ у 2020 році була 880,4 тис. осіб (у 2019 році – 868,7 тис. осіб), з яких одержали/одержують пенсійні виплати 86,3 тис. осіб (9,8% від загальної кількості учасників фонду). Основну частину учасників НПФ були громадяни у віковій категорії від 25 до 50 років – 55,6%, та особи віком від 50 до 60 років, що становили 25,6%. Учасники НПФ вікової категорії більше 60 років становили 18,1% від загальної кількості, а учасники вікової категорії до 25 років – 0,7%.

Таблиця

Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні

Показники	Станом на 30.09.2018	Станом на 30.09.2019	Станом на 30.09.2020	Темпи приросту, %	
				станом на 30.09.2019/ станом на 30.09.2018	станом на 30.09.2020/ станом на 30.09.2019
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	66,3	74,7	84,7	12,7	13,4
Кількість учасників НПФ, тис. осіб	848,8	868,7	880,4	2,3	1,3
Вартість активів НПФ, млн грн	2 651,30	2 977,9	3 488,6	12,3	17,1
Пенсійні внески, всього, млн грн	1 964,20	2 112,6	2 319,4	7,6	9,8
Пенсійні виплати, млн грн	781,5	912,9	1 069,5	16,8	17,2
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	80,8	83,3	86,3	3,1	3,6
Сума інвестиційного доходу, млн грн	1 667,20	2 038,7	2 558,8	22,3	25,5
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн грн	1 355,30	1 665,7	2 119,7	22,9	27,3
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн грн	311,9	373,0	439,1	19,6	17,7

Для НПФ є характерним утворення портфелю, який включає об'єкти інвестування з мінімальним рівнем ризиковості. Винятковий сенс має обрання інвестиційних знарядь, користуючись якими НПФ матимуть змогу гарантувати захист коштів населення від інфляції і при цьому одержувати фіксоване зростання капіталу.

Найбільш вагомими напрямками інвестування пенсійних активів у 2020 році стали державні цінні папери (45,7%), депозити в банках (40,3%), облігації підприємств, емітентами яких є резиденти України (5,5%), облігації внутрішніх місцевих позик (2,7%), об'єкти нерухомості (2,5%).

Головна частина затрат, що компенсуються за рахунок пенсійних активів у 2020 р. здійснюється на оплату послуг з управління активами недержавних пенсійних фондів – 55,7% від загальної суми затрат. Затрати на інші послуги, надання яких передбачено чинним законодавством з недержавного пенсійного забезпечення становили 35,2%; на оплату послуг зберігача, який здійснює відповідальне зберігання активів пенсійного фонду – 6,0%; з проведення планових аудиторських перевірок НПФ – 1,9% [4].

Рекомендації щодо покращення діяльності НПФ, що мають бути здійснені на державному рівні:

- дотримання міжнародних вимог фінансової звітності, що сприятиме більш прозорій діяльності НПФ;
- відрегулювання вимог до обліку пенсійних коштів, нагромаджених в інтересах вкладника НПФ;
- впровадження більш жорстких вимог до реєстрації НПФ як фінансової організації;
- підвищення майстерності працівників НПФ, а також загального ступеня фінансової грамотності населення;
- обов'язкове страхування фінансових загроз, що підвищує ступінь гарантування для учасників НПФ [5, С. 47].

Отже, в умовах негативних зовнішніх і внутрішніх економічних та демографічних факторів не можна недооцінювати роль інституту недержавних пенсійних фондів як одного з сильних, потенційних внутрішніх інвесторів, такого, що здатний забезпечити гідну прибавку до державної пенсії, що формується в системі пенсійного забезпечення. При низьких доходах громадян, відсутності культури запланування пенсій, ставлення з підозрою до фінансових організацій і пенсійної накопичувальної підсистеми, що знаходиться в процесі постійного вдосконалення, виникає необхідність змін законодавства, посилення ролі державного регулювання та саморегулювання на ринку недержавного пенсійного забезпечення, підвищення ефективності та прозорості діяльності самих фондів, вдосконалення конструкції накопичувальної підсистеми.

1. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України № 1057 – IV від 09.07.2003 р. зі змінами і доповн. від 01.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення: 15.10.2021).
2. Топ-10 недержавних пенсійних фондів: довіряти чи ризикувати. URL: <https://upinvest.ua/news/all/top-10-negosudarstvennykh-pensionnykh-fondov-doveriyat-ili-riskovat> (дата звернення: 15.10.2021).
3. Недержавний пенсійний фонд. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 15.10.2021).
4. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.09.2020. URL: https://www.nssmc.gov.ua.npf_iii_kv-2020 (дата звернення: 15.10.2021).
5. К. П. Черненко. Проблеми та перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Економіка та держава*. № 10/2015. Чорноморський державний університет імені Петра Могили. С. 45–48.